Андрэй Александровіч

Класавая барацьба на мовазнаўчым фронце і рэформа правапіса беларускай мовы

Пастанова СНК БССР "Пра змены і спрашчэнне беларускага правапіса" з'яўляецца гістарычным дакументам велізарнейшых дасягненняў у справе барацьбы за пролетарскі інтэрнацыяналізм, з'яўляецца дэманстрацыяй росту беларускай совецкай культуры.

Новы правапіс, рашуча ачышчаны ад шкодных, варожых нам нацдэмаўскіх плыняй, ён бязлітасна ломіць рамкі правінцыялізма, нацыяналістычнай абмежаванасці, ён з'яўляецца магутнейшым штурмам, які актывізуе далейшае развіццё культуры беларускай мовы.

Рэформа правапіса з'яўляецца адным з фактаў тых гіганцкіх перамог, якія заваяваны рабочым класам і калгасным сялянствам у змаганні пад кіраўніцтвам КП(б) за правільнае, паслядоўнае ажыццяўленне ленінскай нацыянальнай палітыкі.

Няма ніякай сілы параўнання сучаснага стану бліскучага соцыялістычнага росквіта нашай краіны з яе дарэволюцыйным жахлівым мінулым.

Былая калонія расійскай імперыі, краіна беспрацоўя, цемры і дзікунства, краіна ланцугоў “эўрапейскага жандара", краіна социяльна і нацыянальна прыгнечаная, меўшая звыш 70 проц. непісьменных працоўных, сёння –

з народжанай і высока развітай соцыялістычнай прамысловасцю і сельскай гаспадаркай,

з народжанай і высока-развітай соцыялістычнай культурай,

з народжанымі і высока-развітымі творцамі бяскласавай грамады – з'яўляецца магутным фарпостам соцыялістычнага Союза совецкіх рэспублік.

У гуле работ новых фабрык і заводаў, новых электрастанцый, МТС, соўгасаў і калгасаў, новых інстытутаў, школ і клубаў, у гомане каласістага поля калгаснай пшаніцы на былых непраходных балотах – мы чуем сімфонію трыумфа ленінскай нацыянальнай палітыкі партыі.

Краявід совецкай Беларусі пераіначан. Ён узбагаціўся новай выдатнай панарамай нашых вялікіх перамог. БелДРЭС імя тав. Сталіна, Гомсельмаш, буйнейшыя фабрыкі: "Сцяг Індустрыялізацыі” і "КІМ" у Віцебску, Бабруйскі дрэваапрацоўчы камбінат, Магілеўская фабрыка штучнага валакна, Магілеўскі трубаліцейны завод, Крычаўскі цэментны завод, Гомельскі шкляны завод і рад іншых, пабудаваны на базе навейшай тэхнікі і па характару і памерах выпускаемай продукцыі маюць усесаюзнае значэнне. Дзесяткі прадпрыемстваў былі перабудаваны на сучасных асновах прамысловасці, г. зн., што на мейсцы былых майстэрань з некалькімі дзесяткамі рабочых, выраслі новыя заводы.

Буйнейшыя поспехі дасягнуты ў справе соцыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі. Арганізаваны сотні соўгасаў. Палова бядняцка-серадняцкіх гаспадарак ахоплена калектывізацыяй. Упарта змагаюцца за арганізацыйна-гаспадарчае ўмацаванне, за комуністычныя метады працы, за большэвіцкую сутнасць, за заможнае жыццё 9 184 калгасы.

Векавыя межы-палоскі, узараныя аблітаю потам бярозавай сахой – гэтым сымбалем "ідэатызму вясковага жыцця", зруйнаваны сталёвай атакай трактарных калон. БССР мае 61 МТС, агульны трактарны парк складаецца з 3 200 трактараў. Дзе абшары поля дзікім зараслем пакрываліся, дзе толькі пылам байдосваў вецер – цяпер цаліна паднята калгасамі; за першую пяцігодку пасеўная плошча БССР павялічылася на 500 тысяч га.

Нараджаецца новая соцыялістычная якасць у жыцці калгаснага сялянства. Лепшым ударнікам барацьбы за плённы ўраджай большэвіцкіх палёў, хто шчыра, аддана і ўзорна для іншых працаваў у сваёй вытворчай брыгадзе, таму за яго баявыя працадні – прывозяць збожжа чырвоным абозам і імя гэтага ўдарніка фабрыкі зярна з гонарам атулена таварыскай пашанай.

Выключныя перамогі заваяваны на фронце ленінскай культурнай рэволюцыі. Найвялікшым поспехам з'яўляецца поўная ліквідацыі непісьменнасці ў горадзе да 50 год і ў вёсцы да 45. Мы маем велізарны рост навукова-даследчых, вышэйшых і сярэдніх навучальных установ. Створаны ў БССР дзесятак дзяржаўных тэатраў, беларуская совецкая кінематаграфія за гэты год укладае звыш 3 млн. рубл. на стварэнне новых мастацкіх гукавых карцін. Шырацца кадры і ўключаюцца ў практыку соцыялістычнага будаўніцтва работнікаў выяўленчага мастацтва. У кожным цэху, агрэгаце, на фабрыках і заводах, у кожнай хаце-чытальні мы маем бібліятэку з патрэбным лікам палітмасавай і мастацкай літаратуры, не кажучы ўжо пра школьныя, клубныя і гарадскія бібліятэкі, тым больш пра Дзяржаўную бібліятэку, якая займае выдатнае месца сярод бібліятэк Совецкага Саюза. Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі за адзін год выпускае кніг на беларускай мове ў дзесяткі разоў больш, чым за ўсе гады ўсімі выдавецтвамі разам выдадзена на беларускай мове да Кастрычніка.

Адным з перадавых атрадаў на фронце культурнай рэволюцыі з'яўляецца беларуская совецкая мастацкая літаратура. Мы маем творча выяўленых не адзін дзесятак пролетарскіх і совецкіх пісьменнікаў, якія стварылі рад мастацкіх кніг пра гераічны шлях барацьбы пролетарыята, якія дапамагаюць нашай партыі перавыхоўваць масы, мабілізоўваць і арганізоўваць іх на далейшую барацьбу за пабудову бяскласавай соцыялістычнай грамады.
Сямнаццаты год Кастрычніка рабочы клас, калгаснікі і ўсе працоўныя БССР сустрэлі новай велізарнейшай гістарычнай перамогай, пабудаваўшы і ўрачыста адкрыўшы ў Менску помнік генію сусветнай пролетарскай рэволюцыі Владзіміру Ільічу Леніну.
Кожны крок наперад рабочага класа і калгаснага сялянства прыносіць новыя і новыя перамогі, усё вышэй і вышэй уздымаецца наша краіна, пераможна штурмуючы вышыні соцыялізма.
Якім далёкім архаізмам гучаць сёння радкі, поўныя надрыву, беспрасветнасці і роспачы ў вершы Я. Коласа “Наш родны край”:
Край наш бедны, край наш родны,
Лес, балота, ды пясок.
Альбо:
Край наш родны, бедна поле,
Ты глядзіш, як сірата.
Сумны ты, як наша доля,
Як ты, наша цемната.
На фоне гэтай мастацкай характарыстыкі мінулага яшчэ больш выразней і яскравей вырысоўваецца ўся гордая веліч бурнага росту і перамог нашай краіны, якая абвешчана рэспублікай суцэльнай пісьменнасці, краіны – дзе масы працоўных ахвачаны энтузіязмам непрымірымае барацьбы з класавым ворагам і творчым пафасам гігантскага соцыялістычнага будаўніцтва.
Нашы гістарычныя заваяванні дасягнуты дзякуючы непасрэднаму кіраўніцтву комуністычнай партыі на чале з тав. Сталіным, дзякуючы правільнаму і паслядоўнаму правядзенню ленінскай нацпалітыкі.
Гісторыя чалавецтва не ведае такога вырашэння нацыянальнага пытання, якое дае праграма комуністычнай партыі, якое дае канстытуцыя СССР, якое з'яўляецца “сустаўной часткай агульнага пытання аб пролетарскай рэволюцыі, часткай пытання дыктатуры пролетарыята" (Сталін).
Праз гады ўсё абвастраючайся класавай барацьбы, праз гераічную барацьбу за паспяховае ажыццяўленне першай пяцігодкі, пры актыўнай дапамозе братэрскіх рэспублік Совецкага саюза, – БССР становіцца псрадавой, узорнай, індустрыяльна-калгаснай краінай.
Краіна Советаў уступіла ў перыяд другой пяцігодкі. XVII партканферэнцыя вызначыла генеральнай задачай другой пяцігодкі – канчатковае знішчэнне капіталістычных элементаў і класаў наогул, поўнае знішчэнне прычын, якія параджаюць эксплаатацыю чалавека чалавекам, знішчэнне перажыткаў капіталізма ў экономіцы і свядомасці людзей. Гэты новы перыяд у гісторыі пролетарскай рэволюцыі адзначаецца далейшым яшчэ больш жорсткім абвастрэннем класавай барацьбы. Резгромленыя, але канчаткова недабітыя рэшткі эксплаататарскіх класаў, выбітыя канчаткова з іх пазіцыі – любымі сродкамі і спосабамі імкнуцца да таго, каб захаваць сваё існаванне, каб падарваць будаўніцтва соцыялізма. Класавыя ворагі не могуць зараз выступаць адкрыта, "у лоб" супроць дыктатуры пролетарыята, супроць ленінскай нацыянальнай палітыкі партыі. Яны змяняюць свой твар, формы і тактыку барацьбы, яны сваю контррэволюцыйную дзейнасць імкнуцца праводзіць “ціхай сапай", яны, замаскаваўшыся, пралазяць у любую шчыліну і шкодзяць на любым участку соцыялістычнага будаўніцтва і ў тым ліку на ідэалагічным фронце.
Асабліва нахабна ахвосце разгромленага, але канчаткова недабітага нацдэмакратызма імкнецца падняць сваю галаву на фронце нацыянальна-культурнага будаўніцтва. Прытупленне, а іншы раз адсутнасць рэволюцыйнай пільнасці, той якасці, "якая асабліва патрэбна цяпер большэвікам" (Сталін), прывяло да рада грубейшых палітычных прарываў.
Аб'яднаны пленум ЦК і Менскага Гаркома КП(б)Б сумесна з менскім партактывам, што адбыўся ў сакавіку гэтага года, канстатаваў: "Факты, апублікаваныя у газеце "Правда" (пісьмо настаўніка т. Сцепуры, контррэволюцыйныя нацдэмаўскія вылазкі на літаратурным фронце, факты засмечанасці апарата Наркамасветы нацыяналістычнымі перараджэнскімі элементамі, а таксама дадаткова выкрытыя і выкрываемыя факты скажэння ленінскай палітыкі партыі ў Беларусі) – з усёй відавочнасцю сведчаць, што беларускія партыйныя, совецкія, прафесіянальныя і

комсомольскія арганізацыі не вядуць большэвіцкай барацьбы за асноўныя прынцыпы інтэрнацыяналізма і ў радзе выпадкаў патураюць буржуазна-кулацкім тэндэнцыям". А гэтыя тэндэнцыі з'яўляюцца варожымі рабочаму класу і партыі. В. І. Ленін у артыкуле "Нацыянальная, ці інтэрнацыянальная культура" пісаў: "Буржуазны нацыяналізм і пролетарскі інтэрнацыяналізм – вось два непрымірыма варожыя лозунгі, адпавядаючыя двум вялікім класавым лагерам усяго капіталістычнага свету і выражаючыя дзве палітыкі, болей таго, два светапогляды ў нацыянальным пытанні". Наша барацьба за стварэнне культуры – соцыялістычнай па зместу і нацыянальнай па форме разгортваецца пад кіраўніцтвам комуністычнай партыі на шляху, народжаным у гістарычных баях рабочага класа. "Вялікая Кастрычніцкая пролетарская рэволюцыя знішчыла палітыку нацыянальнага прыгнечання і, дзякуючы правільнай ленінскай нацыянальнай палітыцы партыі, адкрыла новую эпоху, эпоху небывалага росквіта моў і пісьменнасці народаў СССР" (Сталін).
Рост соцыялістычнай культуры праходзіць у надзвычайна абвостранай класавай барацьбе. Будуючы нашу культуру, мы выхоўваем масы ў духу інтэрнацыяналізма. Калі мы гаворым пра будаўніцтва нацыянальнай культуры, мы разумеем, што справа ідзе аб пролетарскім змесце і нацыянальнай форме, гэта значыць, што мы ў барацьбе за пролетарскае інтэрнацыянальнае адзінства не абыходзім "нацыянальныя адрозненні мовы, культуры, быта" (Сталін). "Росквіт нацыянальнай па форме і соцыялістычнай па зместу культуры ва ўмовах дыктатуры пролетарыята ў аднэй краіне для зліцця іх у адну агульную соцыялістычную (і па форме і па зместу) культуру з адной агульнай мовай, калі пролетарыят пераможа ва ўсім свеце і соцыялізм увойдзе ў быт, – у гэтым якраз і заключаецца дыялектычнасць ленінскай пастаноўкі пытання аб нацыянальнай культуры". Нашы поспехі і перамогі яскрава сведчаць, што комуністычная партыя змагаецца даць поўную магчымасць "нацыянальным культурам развівацца і разгарнуцца, выявіўшы ўсе свае патэнцыі, каб стварыць умовы для зліцця іх у адну агульную культуру з адной агульнай мовай" (Сталін).
Контррэволюцыйная работа класавых ворагаў у нашай краіне праводзіцца выразна пад знакам скіравання развіцця БССР з соцыялістычных рэек развіцця на рэйкі буржуазныя. Гэта значыць – класавыя ворагі імкнуцца адарваць БССР ад СССР, знішчыць дыктатуру пролетарыята і ўстанавіць панаванне буржуазіі, установіць капіталістычны лад жыцця і апорай для іх падрыўной дзейнасці, парой прыкрытай фальшыва-нацыянальным сцягам, з'яўляюцца рэшткі капіталістычных элементаў.
Прыпомнім выкрытыя партыяй факты шкодніцтва эсэраўскіх, кулацкіх элементаў у галіне сельскай гаспадаркі, выступленне трацкісцкіх элементаў (Рыўлінаўшчына), працягванне бундаўскай кантрабанды ў гістарычных работах (Чарняўскі і інш.), контррэволюцыйныя нацдэмаўскія вылазкі ў галіне літаратуры Сідарэнкі – Пеначкіна, Баранавых, Нікановіча, Лужаніна, праяўленне буржуазнага нацыяналізма ў справе тав. Сцепуры і інш.
Шкодніцтва нацдэмаў з асаблівай сілай праводзілася на мовазнаўчым фронце. На гэты фронт беларуская контррэволюцыя кінула, бадай, ці не самыя лепшыя свае сілы, і мовазнаўчыя ўстановы былі па сутнасці галоўнымі цытадэлямі контррэволюцыйнай работы.
Мова з'яўляецца магутнай зброяй класавай барацьбы, магутным сродкам у руках нашай партыі. Партыя штодзённа і штогадзінна гаворыць з масамі на патрэбнай ёй мове. Моўнае будаўніцтва займае не апошняе мейсца ў агульным будаўніцтве соцыялістычнай культуры. Мова – ёсць "практычная рэальная свядомасць" (Маркс), "магутны сродак зносін" (Ленін).
Нацдэмы глядзелі на моўны фронт, як на вельмі важны аб'ект сваёй шкодніцкай дзейнасці. У сваіх "тэарэтычных" выступленнях, у практыцы (стварэнне слоўнікаў, правапіса, тэрміналогіі, мастацкай літаратуры) нацдэмы, мабілізоўваючы ўсе свае сілы і сродкі, імкнуліся затрымаць развіццё беларускае мовы, мовы рабочага класа, мовы працоўнага сялянства. "Тэорыі" контррэволюцыйнага нацыянал-дэмакратызма пра так званы "самабытны" шлях развіцця беларускае мовы – крыюць у сабе выразную антысовецкую сутнасць, імкненне засланіць вочы беларускім працоўным масам нацыяналістычнай атрутай, трымаць масы у цемнаце і праводзіць сваю падрыўную работу супроць дыктатуры пролетарыята, праводзіць сваю інтэрвенцкую буржуазную рэстаўратарскую работу. Нацдэмы, уводзячы ў сучасную беларускую мову архаізмы з літоўскай метрыкі, з слоўніка Берынды, з розных сярэдневяковых дакумантаў, змагаліся за адрыў мовы ад жыцця, ад гаворак пролетарыята і працоўнага сялянства, рашуча выганялі з мовы элементы інтэрнацыяналізма, змагаліся супроць советызмаў – слоў, народжаных пролетарскай рэволюцыяй, супроць слоў аднародных з рускай мовай. Нацдэмы, паланізуючы мову, змагаліся

за ўтварэнне буржуазнай рэспублікі, за падначаленне працоўных совецкай Беларусі фашысцкаму ладу жыцця.
Імкнучыся давесці "самабытную" сутнасць характара сучаснай беларускай мовы, нацдэмы распаўсюджвалі анкету па збіранню моўнага матэрыяла і, каб пазбегчы новых якасцяй у беларускай мове, мове, на якой гавораць будаўнікі соцыялізма, даюць дырэктыву арыентавацца на мову старых непісьменных людзей і на мову дзяцей, якія не вучацца ў нашых совецкіх школах.
Што фронту мовазнаўсгва нацдэмы надавалі асабліва вялікую увагу і тут яднaлі свае контррэволюцыйныя сілы, што з гэтага фронта выступалі супроць краіны Советаў, – відаць з праграмнага выступлення махровага нацдэма Лёсіка, які гаварыў, што для іх мова становіць усё: нашу палітыку, эканоміку і наш грамадскі лад жыцця. Гэта відаць і з выступлення другога нацдэма, белагвардзейца Ластоўскага, які прапаведваў, што "калі-б нашу родную, богам нам дадзеную і ўсвячоную беларускую мову закінулі, тагды па ўсіх нас і след загінуў бы на зямлі".
Хаваючыся за гэтае "богам дадзенае" назначэнне мовы, нацдэмы выпрацоўвалі планы контррэволюцыйнай работы. Зусім зразумела, што Лёсіку трэба даць працоўным масам такую мову, якая ім не зразумела, каб лаўчэй праводзіць сваю падрыўную работу, і таму ён з усёй кулацкай азвярэласцю на старонках час. "Полымя" абураўся, што "наша кніжная мова, мова школьных падручнікаў, папулярных народных кніг і асабліва мова штодзённых газет, агулам кажучы, мала падобна да жывой беларускай, або крывічанскай, ці крывіцкай мовы". Развіваючы гэта антысовецкае палажэнне, Ластоўскі канкрэтызуе, што "трэба дасягнуць таго, каб нашы словы, формы і гукі на пісьме былі адбіццём гісторыі нашай пісьменнасці, гісторыі крыўскага народа".
На злёце беларускай контррэволюцыі, на так званай "акадэмічнай" канферэнцыі, нацдэмы поўным голасам выступілі супроць ленінскай палітыкі партыі ў Беларусі. Нацдэм С. Некрашэвіч у дакладзе "Да пытання аб укладанні слоўніка жывой беларускай мовы", прапагандуючы ідэі контррэволюцыі, папярэджвае, што, бачыце, трэба быць вельмі асцярожным пры ўнясенні такіх слоў, “як модныя запазычаныя ад рускіх, або складзеныя па ўзору рускіх, славечкі: “Інбелкульт", "Наркамасветы",бо "гэтыя" зладзейскія словы могуць быць і не беларускія, а інтэрнацыянальныя", а браць у аснову выключна "мову пастухоў, рамеснікаў і рыбакоў", якая выдзяляецца “першабытнай прастатой і свежасцю".
На гэтай "навуковай" базе Некрашэвіч, сумесна з нацдэмам Байковым, выпускаюць слоўнік, у якім засмечваюць мову архаізмамі, штучнымі словамі, ігнаруюць рэволюцыйныя новатворы, арыентуючыся на мову шляхецка-кулацкіх колаў, на мову фашысцкай Польшчы. Замест агульна-прынятых слоў, якія з'яўляюцца інтэрнацыянальнымі словамі, уводзяць такія, якія невядомы і непатрэбны шырокім працоўным масам. Некалькі прыкладаў: біржа перакладаецца – гелда; балаціроўка – лёсы; анімізм – удухаўленне; суфлёр – падказнік; эксплоатацыя – вызыск; блакада – замык; тэрор – застрашэнне; поршэнь – саўгач; дамкрат – падымач.
З асаблівай нянавісцю нацдэмы адносіліся да слоў, якія маюць выяўлены класавы воблік. Некалькі прыкладаў па Ластоўскаму – Лёсіку – Некрашэвічу і др.: "буржуазия" перакладаецца "мяшчане"; "пролетарий" – бядота, убоства, бясхатнік, бабыль; "бедняк" – галыш, худак, злыдзень; "крестьянство" – мужыкі, хамы, халопы; "коммунизм" – грамадзейства; рэволюцыя – "пярозрынь"; "баррикада" – загарадка; "пропагандист" – пашыршчык; "трибуна" – моўніца, "обезличка" – бястварка; "диалектика" – пустаслоўе; "великоросс" – маскаль, кацап, кацапюга.
Аб выразнай шкодніцкай рабоце яскрава сведчыць і факт увядзення ў слоўнік вульгарызмаў, грубейшай лаянкі, пахабшчыны, і матывуецца гэтая "каларытнасць" мовы контррэволюцыйным выпадам супроць краіны Советаў. Некрашэвіч пісаў, што гэтыя словы (пахабшчыну) "патрэбна ўводзіць у слоўнік таму, што такімі словамі надта багата наша мова, і таму, што за гэта гаворыць наша грамадзянскае жыццё". Але гэтая антысовецкая сцвярджэнне павінна мець і "навуковую" аргументацыю, таму прафесар Бузук піша: "Нам трэба ўводзіць у слоўнік "блатныя словы", бо гэтыя словы ўрастаюць у нашу мову, сумесна з дэкласаванымі элементамі, якія ўцягнуты ў соцыялістычнае будаўніцтва".
Контррэволюцыйная нацдэмаўская работа ў галіне мовазнаўства праводзілася і ў мастацкай літаратуры. Успомнім арганізатараў контррэволюцыйнай нацдэмаўскай ячэйкі, так званага літзгуртавання "Узвышша", Дубоўку, Пушчу, Бабарэку, якія ў мастацкай літаратуры прапагандавалі "тэорыю беларускай душы" і змагаліся, сумесна з Лёсікамі – Ластоўскімі, за "самабытнасць" беларускай мовы, уводзілі ў літаратуру архаічныя словы, непатрэбныя правінцыяналізмы, штучна выдуманыя словы як напр. "хто дайлідзіць духу трыкліні".

У апошнія часы ахвосце разгромленага, але недабітага нацдэмакратызма, дзякуючы прытупленню класавай пільнасці некаторых выдавецкіх работнікаў, змаглі пралезці ў наш друк з рэваншысцкімі контррэволюцыйнымі вылазкамі. Вазьміце твор М. Лужаніна "Галасы гарадоў" (выд. 1933 г.) У гэтым творы Лужанін вытрымлівае контррэволюцыйны стыль "самабытнасці", ужываючы такія словы, пасля якіх абавязкова трэба даваць самае шырокае тлумачэнне, але ад якіх па Лужаніну вее "першабытнай прастатой і свежасцю". Напрыклад: ахір – г. зн. агонь; лятуха – яечня; дуляснік – лямпа; гардзя – гарэлка; троіла – ежа, атарыца – пасаг; кудаса – мяцеліца; сусоніць – пячы; і г. д. Мова ў аповесцях Калюгі – гэта выразная, кулацкая, хутаранская мова і яна арганічна выцякала з кулацкай нацыяналістычнай сутнасці яго творчасці. Мова ў вершах Таўбіна – вычурная, штучна-кніжная, жарганіраваная – таксама арганічна выцякала з буржуазнае сутнасці твораў Таўбіна, гэтага паўпрэда ў літаратуры буржуазнай кулацка-нацыяналістычнай інтэлігенцыі. Пад моцным нацыяналістычным уплывам знаходзіцца паэт Хадыка. Мова яго вершаў перасыпана архаізмамі, не прынятымі ў совецкай літаратуры правінцыяналізмамі, як напр:

Што мокла у маркоце а д л е ц ь
На г л і н а х правесна жвавых.

Альбо:

Я іду праз гэты тлум к а с т р ы в ы
Ў ш п а р а х думак сурова паўстае.

Усе гэтыя "перлы" вынікаюць з тых выразна-нацыяналістычных зрываў, якія ёсць у творчасці Хадыкі і асабліва выяўленыя ў яго апошнім рэакцыйным цыклі вершаў "Грунём".

Сродкамі архаічнай, штучнай мовы, мовы, ад якой нясе пахам сярэднявяковых палацаў, працягваецца выразная дваранска-нацыяналістычная сутнасць у творчасці Віцьбіча.

У яго аповесці "Лшоно Габоо Бійрушалаім" (Полымя Рэволюцыі, 1933 г.), зробленай на яўрэйскім "матар'яле", асабліва выразна працягваюцца ад пачатку да канца, густа, слова за словам, нацыяналістычныя, сіяністцкія, клерыкальна-містычныя ідэі. Слёзы па яўрэйскай "патрыархальнай самабытнасці" і беспрасветнасці разліты па ўсіх старонках аповесці, але Віцьбіч абнадзейвае, дае перспектыву (лозунгам клерыкалаў і раз'юшаных яўрэйскіх нацыяналістаў), якая выказана ў самым загалоўку "Лшоно Габоо Бійрушалаім", што на дрэўне-яўрэйскай мове азначае "У будучым годзе ў Ерусалім"!

Адзіны фронт нацдэмакратызма ў справе барацьбы "за мову" ішоў, як бачым, шляхам актыўнай шкодніцкай, падрыўной работы супроць соцыялістычнага будаўніцтва; аднэй з форм гэтай барацьбы было ўжыванне чужой сучаснай беларускай мовы лексікі, правядзенне ізаляцыі ад таго багацця новых слоў, што прынесена ў беларускую мову Кастрычнікам, арыентацыя на мову фашысцкай Польшчы.

Паланізацыю беларускай мовы нацдэмы праводзілі поўным ходам. У слоўніку беларускай мовы давалі замест слоў: "аукцион" – "ліцытацыя"; "заседатель" – "асэсар"; "всенародный" – "паспаліты"; "сход" – "сойм"; "конфискацня" – "заскарбаванне"; "огнестрельное оружие" – "пальная зброя".

З звярынай нянавісцю нацдэмы адносіліся да слоў аднародных з рускай мовай і да слоў рускага паходжання, якія ўліліся ў беларускую мову ў выніку пераможнага хода пролетарскай рэволюцыі, якія ўвайшлі ў культуру, у быт і сталі інтэрнацыянальнымі словамі, сталі словамі ўсіх народаў Совецкага саюза. Некрашэвіч распінаўся ў змаганні супроць "рускіх, або складзеных па ўзору рускіх славечак", Ластоўскі заклікаў не ўжываць тых беларускіх слоў, якія маюць аднолькавае значэнне і аднолькава вымаўляюцца і ў рускай мове. Калі ў беларускай і рускай мовах ёсць слова "гаварыць", дык Ластоўскі настойваў, каб выключна ўжывалі толькі словы "зюзюкаць, размаўляць, казаць".

Сваю шкодніцкую работу нацдэмы праводзілі і ў галіне стварэння правапіса беларускай мовы, які адпавядаў-бы іх контррэволюцыйным мэтам.

Як у справе стварэння слоўніка, тэрміналогіі, так і ў выпрацоўцы правапіса нацдэмы арыентаваліся на шляхецка-кулацкі характар гаворак, на архаічныя, мёртва-правінцыянальныя формы, на вымаўленне старых непісьменных бабулек, рашуча адгароджваючыся ад жывой сучаснай беларускай мовы. На сваёй "акадэмічнай" канферэнцыі нацдэмы імкнуліся правесці такія формы напісання, якія адкінулі-б цяперашні стан беларускай мовы на некалькі стагоддзяў назад. Нацдэмы прапанавалі перадаваць у напісанні т. зв. дыфтонгі, бо яны з'яўляюцца "асабліва ўласцівымі" "самабытнымі" формамі, і пісаць не так, як мы пішам цяпер – в о л, л ю д, м ё д, а в у о л, л ю о д, м ю о д і г. д. Выходзячы з гэтых-жа "уласціва-самабытных" меркаванняў

прапанавалі пісаць не – яма, юшка, ёж, аб'ём, а праз "ёт" – "jама", "jушка", "jож", "аб'jом" і г. д. Затым нацдэмы пераходзілі ўжо на "вышэйшую" ступень контррэволюцыйнай дзейнасці, прапануючы перавесці правапіс на лацінскі алфавіт. Беларуская контррэволюцыя ўсімі сіламі і спосабамі імкнулася, арыентуючыся на фашысцкую Польшчу, зрабіць правапіс беларускай мовы недаступным шырокім беларускім працоўным масам, імкнулася стварыць штучны бар'ер паміж беларускай і рускай мовамі, і пры любой мажлівасці засмечвалі беларускую мову рознымі сярэднявечнымі архаізмамі і буржуазнымі вульгарызмамі.

Правапіс беларускай мовы, якім мы карысталіся да апошняга часа, быў засмечаны нацдэмакратычнымі плынямі, быў вельмі складаны для авалодвання ім і меў цэлы рад блытаных і нарачыта штучных правіл.

Распрацоўваючы задачы спрашчэння і змен беларускага правапіса, улічвалі галоўным чынам спецыфіку вымаўлення сучаснай беларускай мовы, мовы пролетарыята і працоўнага сялянства, здабыткі беларускай совецкай мастацкай літаратуры; адкінуўшы зусім недаступны масам гістарычны прынцып, трапна высмеяны Энгельсам, кіраваліся адзінствам фанетычнага і марфалагічнага прынцыпаў, але не даводзячы элементы фанетычнага пісьма да абсурднай крайнасці. Распрацоўваючы задачы рэформы правапіса, выходзілі з рэволюцыйнай перспектывы далейшага моўнага будаўніцтва, улічваючы растучую інтэрнацыянальную пролетарскую сувязь усіх народаў СССР. Сучасным правапісам дасягнута лёгкасць вывучэння працоўнымі масамі беларускай пісьменнасці і вызвалена школа ад непрадукцыйнай работы пры вывучэнні правапіса, па сутнасці пакладзен канец здзекам над нашай дзетварой. У чым выявіліся асноўныя змены правапіса?

1. Выкінуты мяккі знак у такіх выпадках, як: зняць, цвет, свет, снег і г. д., а таксама і ў такіх словах, як: з'ява, з'есці, дзе мяккі знак заменьваецца апострафам.

2. Уведзена напісанне: гарадскі, грамадства, замест штучна ўведзенага паланізатарскага напісання праз дз.

3. Аб злучэнні іншых зычных з тым-жа суфіксальным **с**: волжскі, чувашскі, замест волскі, чуваскі.

4. Аб напісанні кольцы, сальце і г. д., замест колца, салца, на ўвядзенні якіх настойвалі нацыянал-фашысты.

5. Аб напісанні **е** пасля ўсіх зычных (апрача **д**, **т** у словах іншамоўнага паходжання): методыка, эстафета. Ранейшае напісанне абсалютна не адпавядала жывому беларускаму вымаўленню. На гэтай аснове ўстаноўлена і правіла.

6. Аб передачы іншамоўнага **л** пераважна цвёрда (клас, кілаграм, даклад, план).

7. Аб напісанні **і** пасля **с**, **з** у словах іншамоўнага паходжання (сістэма, фізіка, універсітэт).

8. Аб напісанні такіх слоў, як барый, пролетарый, алюміній з канчаткам **й**.

9. Аб напісанні ўласных імёнаў і геаграфічных назваў з захаваннем асаблівасцяй тэй мовы, адкуль яны ўзяты (Іосіф, Нікалай) і аб напісанні асабовых беларускіх імёнаў згодна жадання іх носьбітаў (Базыль, і Васіль, і Восіп, і Язэп, і Янка, і Іван).

10. Аб ужыванні форм назоўнікаў роднага склона адзіночнага ліка пераважна з **а** (комунізма, універсітэта).

11. Аб увядзенні форм множнага ліка назоўнікаў з **ам**, **ах** у давальным і месным склонах множнага ліку не толькі не пад націскам, але і пад націскам (кіраўнікам, -ах).

Змены правапіса пабудаваны на прынцыпах сучаснага стану развіцця беларускай мовы. Рэформай правапіса ўлічаны формы, якія прагрэсуюць у жывой мове, напр. дзеяпрыметнікі.

Зразумелая рэч, што ўстанавіўшы правіла аб передачы іншамоўнага **f** праз **ф**, замест вульгарнага напісання праз **хв**, **х**, **п** мы ўздымаем нашу мову на вышэйшую ступень культурнага развіцця. Якім дзікім сёння для нас з'яўляецца вучэнне такіх "самабытных" форм словабудовы, як хвабрыка, хвунт, хворма. Супроць такога вульгарызавання накіравана і правіла аб напісанні ў словах іншамоўнага паходжання канчаткаў **тр** і **др**, скасаваўшы канчаткі **тар**, **дар** (літр, метр, кадр, а не літар метар, кадар).

Не трэба многа даводзіць, што ўстанаўленне правіла аб напісанні такіх слоў, як комуніст, марксіст без канчатка на **ы** (комуніст, а не комуністы) і ў сувязі з гэтым правілам аб іх скланенні па тыпу такіх слоў, як "брат" – мае выразны характар барацьбы з нацдэмаўшчынай. Скланенне комуністы -ага, -аму – было штучна ўтвораным і ў вялікай меры не адпавядала жывьм нашым гаворкам.

Шмат нацдэмы нашкодзілі ў пытаннях "окання" у словах іншамоўнага паходжання. Такія словы, як "кааперацыя," "калгас", "трактар" і іншыя, пісалі праз **о**, матывуючы гэта правіла тым, што словы "калгас", "кааперацыя" і другія не прыняты беларускай мовай, не ўвайшлі ў быт, што яны па сваёй прыродзе чужыя беларускай мове. Што словы "калгас" і падобныя ім чужыя і варожыя нацдэмам – гэта зразумела, як і зразумела буржуазна-класавая "апрацоўка" правапіса нацдэмаўскімі "слупамі мовазнаўства".

Улічваючы працэс асваення шырокімі працоўнымі масамі слоў іншамоўнага паходжання, мы абавязаны гэтыя словы перадаваць згодна іх вымаўлення, г. зн. праз "аканне". Так у пастанове СНК аб зменах у правапісу і праведзена.

Інтэрнацыянальна-рэвалюцыйныя словы, словы, якія народжаны пролетарскай рэвалюцыяй і якія ва ўсіх мовах света пашырыліся вымаўленнем праз **о**, і ў нашым новым правапісу гэтая рэвалюцыйная якасць захована. Словы "комуна", "комунізм", "рэволюцыя", "совет", "соцыялізм", "большэвік", "піонер", "комінтэрн", "комсомол", "пролетарый" і ўсе ўтвораныя ад гэтых слоў, а таксама слова "профінтэрн" – пішуцца і ў нас праз **о**, г. зн. захоўваецца ў корані іх першакрыніца і гэтым уздымаецца мова на новую вышэйшую ступень развіцця па шляху пролетарскага інтэрнацыяналізма.

Метадычным запатрабаваннем лёгкасці і рацыянальнасці абумоўлены наступныя правілы:

а) аб яканні толькі ў першым складзе перад націскам, замест ранейшага вельмі складанага правіла, калі даводзілася лічыць склады і ў залежнасці ад таго, што стаяла ў першым складзе перад націскам, пісаць **е** альбо **я** ў другім складзе;

б) аб заўсёдным напісанні **не** і **без**, калі яны пішуцца асобна, праз **е**, незалежна ад галосных у першым складзе перад націскам;

в) аб уніфікацыі вызначэння, пры дапамозе апострафаў, раздзельнага вымаўлення гукаў, не толькі – аб'ява, пад'ехаць, але із'ява з'есці;

г) унармавана правіла аб напісанні прыставачнага **в** перад пачатковым **у**, а таксама правіла аб "аканні" ў складаных словах; спрошчана напісанне такіх слоў, як суддзя, разводдзе.

Аб поспехах новага правапіса сведчыць тая лёгкасць, з якой масы і партыйна совецкі друк перайшлі на яго ўжыванне.

Беларуская мова з пагарджанай стала роўнапраўнай мовай у вялікім Совецкім саюзе. Дзякуючы кіраўніцтву і выключнай клапатлівасці нашай партыі аб фронце мовазнаўства, на фоне агульнага ўздыма соцыялістычнай гаспадаркі і культуры, разгортваецца, бурна расце і адточваецца сродак партыі ў барацьбе за соцыялістычнае будаўніцтва – беларуская мова.

Пры дапамозе мовы, гэтага сродка зносін нашай партыі з масамі, выпрацаваўшы просты, лёгкі для ўспрыймання правапіс, партыя яшчэ хутчэй ўздымае працоўныя масы на вышэйшую ступень развіцця, дае ім поўныя магчымасці разгарнуць свае багатыя здольнасці, усе свае патэнцыі на карысць будаўніцтва соцыялізма.

Далейшы рост беларускай мовы абумоўлены:

1) абаснаваным жывой сучаснай гаворкай правапісам;

2) рашучым выкідваннем з мовы архаізмаў, нарачыта штучна створаных нацыяналістычнага тыпа слоў і форм, іх перадачы на пісьме;

3) набліжэннем правапіса беларускай мовы да іншых моў народаў Совецкага саюза;

4) утварэннем рэволюцыйных новатвораў у працэсе пераможнага хода соцыялістычнага будаўніцтва.

Далейшае развіццё беларускай мовы будзе ісці і шляхам сцірання граняй паміж літаратурнай мовай і гаворкамі (у сувязі з ростам сцірання розніцы паміж горадам і вёскай і ростам культурнага ўздыма працоўных мас), шляхам уніфікацыі прагрэсуючых фанетычных і граматычных з'яў літаратурнай мовы, шляхам адмірання старых, аджыўшых, непрагрэсуючых форм.

Дзякуючы правільнай палітыцы партыі, узняты да грамадска-палітычнага жыцця, да вялікай творчай работы працоўныя ўсіх акраін нашай рэспублікі. Яны, знаходзячыся на ўздыме свайго развіцця, узбагачваюць беларускую мову новым слоўным скарбам. Замест панавання ў мове форм выключна Меншчыны і Віленшчыны, як гэта было да апошніх часоў, уліваюцца ў сучасную мову і новыя прагрэсіўныя формы гаворак працоўных усіх куткоў БССР.

Недабітае ахвосце нацдэмаўшчыны на фронце мовазнаўства ўсё часцей і часцей паказвае свае контррэволюцыйныя клыкі. У 1932 годзе было выступленне праф. Бузука з яго работай "Кубанскія гаворкі", у якой ён займаўся адкрытай прапагандай пятлюраўскіх, кулацка-нацыяналістычных ідэй, дамагаючыся правядзення гвалтоўнай украінізацыі паўночнага Каўказа.

Украінскія і беларускія нацдэмы патрабавалі ўкраінізацыі ўсёй Кубані, значнай часткі ЦЧВ, Далёка-Усходняга края і г. д., беларусізацыі значных частак Заходняй і Ленінградскай вобласцяй. Праф. Бузук пісаў: "Мы павінны прызнаць, што і такія вобласці Савецкага саюза, як Кубань, ЦЧВ, ДУК і іншыя, павінны прайсці стадыю свайго росквіта нацыянальнай культуры. І калі зусім нядаўна, можа быць сёння, у эканамічных і палітычных цэнтрах такіх мясцовасцяй вядучай была расійская мова, то гэта не можа служыць аргументам супроць правядзення ў такіх вобласцях ленінскай нацыянальнай палітыкі. У бліжэйшым будучым на Паўночным Каўказе вядучай зробіцца ўкраінская мова".
З гэтай цытаты выразна відаць, як скарыстоўваецца марксісцкая фразеалогія для працягнення пятлюраўскіх контррэволюцыйных тэндэнцый, як праводзілася барацьба супроць ленінскай сутнасці нацыянальнага пытання.
Ужо зусім нядаўна выданы стабільны падручнік "Сынтакс для сярэдняй школы", частка 2-ая, Пратасевіча і Самковіча. Пры ўкладанні падручніка аўтары, як яны самі заяўляюць у сваёй прадмове, "кіраваліся праграмай, укладзенай НКА Беларусі на 1933 – 1934 навучальны год".
Аднак, аўтары падручніка дапускаюць па іх выразу "некаторыя незначныя адхіленні" ад праграмы НКА. У ліку гэтых "незначных адхіленняў", каб пазбегчы "залішняга філазофавання за лік практыкі і ведаў", прапускаюць раздзел, у якім вучням сярэдняй школы трэба было расказаць пра "стварэнне нацыянальных моў паводле вучэння Маркса – Энгельса – Леніна – Сталіна; ажыццяўленне ленінскай нацыянальнай палітыкі ў галіне мовы, інтэрнацыянальныя словы і працэс іх асваення, рускія словы пасля Кастрычнікаўскага перыяда, якія набылі інтэрнацыянальны характар; Ленін і Сталін аб шляхах стварэння інтэрнацыянальнай мовы" (праграма НКА, стар. 50). Калі ўважліва аанаёміцца з прыкладамі як у сінтаксе, а таксама і ў іх-жа падручніку "Беларуская мова", частка 1-я і 2-я, – нам відавочна стане ўся варожая сутнасць гэтых "незначных адхіленняў", якую ахвосце нацдэмакратызма – Самковіч і Пратасевіч – працягваюць на старонках падручнікаў.
Для нас зразумелым стане і тэндэнцыйны падбор сказаў, і "друкарскія непаразуменні" прыпісваннем В. І. Леніну чужых выказванняў, і пераробкі вершаваных радкоў (замест "забытае гора" – "здабытае") і г. д.
Нацыяналістычным пахам нясе з старонак падручніка, назначэнне якога павінна было-б быць узбраеннем нашага маладога пакалення марксісцка-ленінскай метадалогіяй.
У сувязі з паяўленнем рэфармаванага правапіса беларускай мовы захлюкала нацыяналістычнае балота, зашушукалася нацдэмаўскае ахвосце.
Сучасны правапіс беларускай мовы з'яўляецца вострай зброяй у руках нашай партыі супроць ворагаў пролетарыята і калгаснага сялянства. Новы правапіс з корнем вырваў і адкінуў нацдэмаўскія плыні, засмечанасць "самабытнымі" формамі пісьма. Правапіс пабудаваны на асновах жывога сучаснага вымаўлення беларускага слова вуснамі рабочага класа і працоўнага сялянства, на асновах барацьбы за пролетарскі інтэрнацыяналізм і з'яўляецца лёгкім для аваладвання ім шырокімі беларускімі працоўнымі масамі. Іменна па гэтых якасцях новы правапіс з'яўляецца смяротным ударам па нацыяналістах. У сваіх перадсмяротных усхліпах нацыяналісты з усім сваім кулацкім намаганнем тужацца выступіць супроць развіцця беларускай соцыялістычнай культуры, за адстойванне сваіх буржуазных класавых пазіцый, за сярэдневяковыя, архаічныя, вульгарныя "традыцыйна-самабытныя" формы пісьма, як сродак барацьбы за цемнату, уціск, эксплаатацыю і зняволенне працоўных мас буржуазіяй.
Са звярынай ярасцю сустрэлі вестку аб рэформе правапіса беларускай мовы нацыянал-фашысты ў Заходняй Беларусі. Шчыра і аддана выконваючы ўсе дырэктывы і заданні польскага фашызма, скачучы пад яго ў дыфензіве выпрабаваную, ад жахлівага крызісу асіпшую дудку, – нацыянал-фашысты выступаюць з гарой подлых паклёпаў на соцыялістычную Савецкую Беларусь.
Кожны крок наперад, кожны поспех, кожную нашу перамогу беларускія нацыянал-фашысты сіляцца паказаць перад працоўнымі масамі Заходняй Беларусі ў святле выгадным міжнароднаму фашызму. Але толькі сіляцца, бо засляпіць вочы працоўным масам Заходняй Беларусі, якія пад кіраўніцтвам КПЗБ гераічна змагаюцца за сваё вызваленне, не ўдавалася, не ўдаецца, і не ўдасца.
Не ўдасца Луцкевічу і К° нашы поспехі ў барацьбе за бурны рост беларускай савецкай культуры, у прыватнасці мовы, дасягнутыя стварэннем новага правапіса, падаць Заходня-Беларускаму рабочаму класу і працоўнаму сялянству, як акт знішчэння беларускай мовы. Вельмі агідная і не зграбная справа!
Пад кіраўніцтвам КП(б)Б працоўныя БССР разграмілі ўсю контррэволюцыйную сутнасць т. зв. "акадэмічнай" канферэнцыі, раскрылі інтэрвенцкі твар гэтага злёту класавых ворагаў.

Гэту канферэнцыю успомніў у сваім фашысцкім "Родным краі" цемрашал Луцкевіч, калі дачуўся аб рэформе правапіса беларускай мовы. О, гэтая канферэнцыя, лятуценна піша Луцкевіч: "Яна была падрыхтавана з усёй павагай. Запрошаны былі з усіх краёў не толькі беларускія, але і чужаземныя знаўцы беларускай мовы", а тут гэты новы большэвіцкі правапіс: "Як пярун з яснага неба"!
Не маючы перад сабой новага правапіса, як сам фашыст прызнаецца ("мы не маем яшчэ ў руках поўнага тэксту дэкрэта"), аднак распінаецца надрыўным крыкам: "Паночкі, ратуйце, большэвікі знішчаюць беларускую мову!"
Адным словам, як трапна сказана ў вершы Крапівы "З фашыстоўскай падваротні":
Пёс рахманы ды ласкавы, –
Даць яму вяндліны й кавы:
Пан Луцкевіч – еж, еж,
Будзеш гаўкаць лепш!
Не адзін, вядома, "пан Луцкевіч – нюх, нюх", а таму:
Пан Луцкевіч – гаў, гаў,
Каб Кіртыкліс даў.
Не, ён гэты фашыстоўскі пёс, не адзін –
А за ім яшчэ паўсотні
З фашыстоўскай падваротні
На працоўных – гір, гір...
З гэтага сабачч'яга аркестру раздаўся голас і на брудных старонках фашыстоўскай "Беларускай крыніцы". Брэшучы пра "найвялікшыя знакі самабытнасці", захлынаючца ў пене шаленства, бач – "рэформа абымае аж 27 языковых асаблівасцяй"! Гэта-ж "чужое **ф** пастаноўлена перадаваць праз **ф**: ф о р м а, ф у н т, ф а б р ы к а, гэта-ж "наперакор агульным тэндэнцыям беларускай мовы". Спрадвеку пісалі – х в а б р ы к а, х в у н т, х в о р м а, х в а й н а, х в е л ь ч а р, а большэвікі "як гром з яснага неба" выкідваюць "традыцыйна-самабытнае – "хве"!
А які брэх падняты вакол мяккага знака. Жах страшэнны: с н е г, ц в е т, с в е т – ды пісаць без мяккага знака! Брахня гэтая прыгадвае нам гвалт, узняты расійскай чорнай сотняй, калі ў першыя дні пролетарскай рэволюцыі выкінулі "расейскія" "традыцыйныя" фіту і яць! Аднак пабрахалі, асіплі і падаліся ў кельнеры фашысцкіх рэстаранаў, а працоўныя РСФСР і ўсяго Совецкага саюза атрымалі лёгкі, даступны правапіс для авалодвання рускай пісьменнасцю.
Няхай-жа брэшуць цяпер і беларускія нацыянал-фашысты з поваду выкідвання "самабытнага", "традыцыйнага", "сваясаблівага" "хве", няхай перад сваім сконам удоволь набрэшуцца. Сабака брэша, вецер носіць...
Рабочы клас і калгаснае сялянства заваявалі выдатныя перамогі на ўсіх франтах соцыялістычнага будаўніцтва, у тым ліку і на фронце нацыянальна-культурным. Гэтыя гістарычныя перамогі дасягнуты дзякуючы выключнай дбайнасці, клапатлівасці, сістэматычнаму штодзённаму кіраўніцтву ленінскай партыі.
Наша асноўная задача – інтэрнацыянальнае выхаванне мас, усямернае ўмацаванне баявога рэволюцыйнага адзінства народаў СССР – аплота сусветнай пролетарскай рэволюцыі.
У сваёй рабоце – з чым большай пролетарскай ярасцю будзем выкрываць і граміць беларускі нацыяналізм, які на даным этапе з'яўляецца для нас галоўнай небяспекай, чым вышэй уздымем і загартуем класавую пільнасць, тым з яшчэ большымі поспехамі пад мудрым кіраўніцтвам партыі Леніна-Сталіна пойдзем наперад да новых перамог па шляху соцыялістычнага росту і росквіту.
[Полымя. – 1934. – № 1. – С. 134 – 147]